

УДК 398.341 : 391.985(477.41/.42)
DOI <https://doi.org/10.15407/nz2023.06.1424>

ОБРЯДОВЕ БУДІВЕЛЬНЕ ДЕРЕВЦЕ НА МІНІАТЮРИ РАДЗИВІЛІВСЬКОГО ЛІТОПІСУ

Роман СІЛЕЦЬКИЙ

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1451-5908>
доктор історичних наук, професор, Львівський національний
університет ім. Івана Франка, кафедра етнології,
вул. Університетська, 1, 79000, Львів, Україна,
e-mail: r.silecky@gmail.com

Стаття присвячена аналізу етнологічного змісту однієї із мініатюр Радзивілівського літопису — «Заснування міста Білгорода» 990 року. Літописна пам'ятка початку XIII ст. створена на Волині і відома з копії XV ст. На мініатюрах, що ілюструють описані в літописі події, зображені численні культурно-побутові реалії Русі-України XII—XIII ст. (архітектура і будівництво, транспорт, одяг тощо). Вони є цінним історично достовірним візуальним джерелом для етнології. Розширення джерельної бази етнології (особливо візуальної, яка стосується періоду середньовіччя) належить до актуальних завдань народознавчої науки.

Метою публікації є обґрунтувати і довести, що на згаданій мініатюрі — «Заснування міста Білгорода» — зображений атрибут традиційної будівельної обрядовості: обрядове будівельне деревце. Крім того, на основі етнографічних матеріалів XIX — початку XXI ст. зроблена спроба простежити еволюцію цього атрибута у зв'язку з розвитком народного будівництва, світоглядних уявлень та вірувань. Об'єктом дослідження є мініатюра Радзивілівського літопису «Заснування міста Білгорода». Предмет дослідження — виявлення етнологічного змісту зазначеної мініатюри, зокрема одного з атрибутів традиційної будівельної обрядовості українців — обрядового будівельного деревця. Для реалізації поставленої мети застосовано низку методів дослідження: історично-порівняльний, типологічний, комплексного та ретроспективного аналізу, історичної реконструкції.

Ключові слова: літопис, мініатюра, етнологія, українці, будівельна обрядовість, поминальні звичаї та обряди, вірування, традиція.

Roman SILETSKYI

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1451-5908>
Doctor of Historical Sciences, Professor, Ivan Franko Lviv
National University, Department of Ethnology,
1 University Street, Lviv, 79000, Ukraine,
e-mail: r.silecky@gmail.com

A RITUAL BUILDING TREE IN MINIATURE OF THE RADZIWIŁL CHRONICLE

Annotation. The article is devoted to the analysis of the ethnological content of one of the miniatures of the Radziwiłł Chronicle — «The Foundation of the City of Belgorod» (990). The chronicle of the early thirteenth century was created in Volyn and is known from a copy of the fifteenth century. The miniatures illustrating the events described in the chronicle depict, among other things, numerous cultural and everyday realities of Ukraine-Rus' in the twelfth and thirteenth centuries (primarily material culture phenomena: architecture and construction, production tools for builders, wheeled and sledged vehicles, clothing, musical instruments, tableware, etc.). They are a valuable, historically reliable visual source for ethnology. Expanding the source base of ethnology (especially visual sources related to the Middle Ages) is one of the *urgent* tasks of ethnological science. The introduction of such visual materials about various areas of folk culture into scientific circulation will contribute to a deeper study of its history. In particular, the reconstruction of the origin of the construction ritual tree, its evolution and transformation will be based on reliable source material and will help to increase the reliability of the conclusions. In addition, the study will help to increase the attention of ethnologists to the miniatures of the Radziwiłł Chronicle as a unique historical source for studying the traditional and everyday culture of the Ukrainian people.

The *purpose* of the proposed publication is to substantiate and prove that the Radziwiłł Chronicle's miniature «The Foundation of the City of Belgorod» (990) depicts an attribute of traditional construction rituals: a ceremonial construction tree, the installation of which near the building preceded the start of construction. In addition, based on ethnographic materials of the nineteenth and early twenty-first centuries, an attempt is made to trace the evolution of this attribute of construction rituals in connection with the development of national construction (primarily housing), worldview and beliefs of Ukrainians. The *object* of the study is a miniature of the Radziwiłł Chronicle «The Foundation of the City of Belgorod» (990), which depicts the beginning of the construction of a new city. The *subject* of the study is to identify the ethnological content of this miniature, in particular, one of the attributes of the traditional construction rituals of Ukrainians — the ceremonial construction tree. To realize this goal, a number of research *methods* were used: historical and comparative, typological, comprehensive and retrospective analysis, historical reconstruction.

Keywords: chronicle, miniature, ethnology, Ukrainians, construction rituals, memorial customs and rites, beliefs, tradition.

Вступ. Традиційна обрядово-звичаєва культура українців відома дослідникам здебільшого завдяки етнографічним матеріалам, зафіксованим народознавцями в основному впродовж ХІХ—ХХ століть. (Це вповні стосується й будівельної обрядовості, про яку буде мовитися і яка ще донедавна супроводжувала будівництво житлових, господарських, сакральних будівель, і навіть, траплялося, що й громадських та технічних споруд). Тому будь-які достовірні джерела (в тому числі й візуальні) про народну культуру українців більш раннього часу, й зокрема княжої доби, мають особливе значення для етнологічної науки, оскільки дають змогу робити певні висновки про генезис різних культурно-побутових явищ, їх еволюцію та трансформацію. Особливо актуальним є питання про розширення і поглиблення джерельної бази для дослідження традиційної духовної культури. Якщо звернутися до такого унікального джерела як мініатюри Радзивілівського літопису, то серед них можна зауважити низку сюжетів про архітектуру і будівництво, транспорт, одяг, музичні інструменти тощо, які є цінним джерелом інформації для дослідника. Водночас на згаданих мініатюрах обрядовість відображена скупіше (або ж, можливо, щоб не бути занадто категоричним, ще не «прочитана» етнологами).

Що стосується достовірності культурно-побутових реалій, зображених на згаданих мініатюрах, то її високо оцінив знавець давньоруського мистецтва Юрій Асеев: «[...] Радзивілівський літопис [...] є видатним явищем у давньоруському мистецтві і одним з найцінніших документів історії Київської Русі. Літопис було складено на початку ХV століття, але він є копією Володимирського ілюстрованого літописного зводу 1206 року. Книга містить 618 кольорових мініатюр, що ілюструють події часів Київської Русі. Майстри ХV століття, які копіювали малюнки ХІІІ століття, робили деякі доповнення, привносили дещо зі своєї епохи, проте у своїй основі мініатюри зберегли характер графічного мистецтва ХІІ—ХІІІ століть. Вони виконані сміливою рукою, з прекрасним знанням усіх реалій того часу. [...] Мініатюри дають неоціненні відомості про архітектурні споруди Київської Русі, одяг та зброю, речі домашнього вжитку, вони за словами видатного дослідника стародавньої Русі А. Арціховського, є «вікнами у світ, що давно зник» [1, с. 47].

Основна частина. Архітектурно-будівельний зміст мініатюр Радзивілівського літопису досліджу-

вали львівські архітектори Юрій Діба та Ігор Бокало. Учені поміж іншого наголосили на тому, що «намагання ілюстратора максимально точно відтворити деталі літописної розповіді стосуються не лише зображень городів, але й їхнього природно-географічного оточення». Крім того, вони загострили увагу на джерельній вартості мініатюр: «Кожна деталь, елемент чи споруда, зображені в мініатюрах Радзивілівського літопису мають важливе значення для повноцінного осмислення історії архітектури України» [2, с. 79, 83]. Отже, згадані мініатюри вповні заслуговують на довіру як історичне джерело і, що важливо (зважаючи на жанр твору — літопис, а відтак і невеликі розміри самих малюнків), на них чи не кожна зображена деталь має значення, свій зміст. Російський дослідник давньоруських мініатюр Артемій Арціховський стверджував, що «зміст всіх мініатюр, за винятком двох-трьох, вдалося розшифрувати достатньо точно» [3, с. 6]. Тому не дивно, що мініатюри Радзивілівського літопису привертають увагу етнологів. Зокрема, до зображень сухопутного транспорту на згаданих творах звертався відомий сучасний етнолог Михайло Глушко [4, с. 37 (іл. 4), с. 39 (іл. 5), с. 40 (іл. 6)].

Переглядаючи малюнки, на яких присутні архітектурні сюжети, деталі будівництва, інструментарій майстрів, привертає увагу мініатюра із зображенням заснування у 990 році князем Володимиром Святославовичем міста Білгорода [5, с. 67, зв.] (іл. 1). На мініатюрі бачимо, як троє майстрів заходяться біля новобудови. Зліва біля зрубу (який на думку А. Арціховського «складений в лапу» [3, с. 24]) стоїть сам князь Володимир, дещо далі — почет. Справа від зрубу впритул до будівлі застромлена в землю довга тичка, чи радше віха з обрубаним гіллям, увінчана зеленою китицею і двома червоними квітками (?). Жодних декоративних деталей не зображено. Зміст мініатюри начебто прозорий і зрозумілий за винятком однієї деталі — згаданої довгої тички справа біля самого зрубу споруди. А. Арціховський оминув її своєю увагою. На перший погляд її можна сприйняти за звичайне дерево. Але його б мали зрубати, адже немає потреби залишати біля самої стіни те, що не виконує жодного функціонального навантаження при будівництві споруди і під час роботи майстрам лише заважає. Викликає запитання і саме дерево, оскільки на інших мініатюрах дерева зазвичай подаються у зв'язку з рельєфом місцевості, поміж них вгадують-

ся дуби, сосни, художник реалістично зображає потовщену прикореневу частину стовбура, асиметрично розміщені гілки тощо. В розглядуваному ж зображенні — тонка довга тичка, більш-менш рівна, з обрубаними гілками. Якщо це звичайне дерево, то постає запитання: навіщо його залишили, яку важливу функцію воно виконувало, що аж опинилося на мініатюрі (на якій, нагадаємо, було обмаль місця на зображення якихось зайвих і несуттєвих речей) і врешті яку інформацію мало донести до читача?

Задовільне пояснення присутності на мініатюрі вищезгаданої деталі (на перший погляд несуттєвої, випадкової) можна запропонувати, лише взявши до уваги обрядовий контекст будівництва, який, поза всяким сумнівом, тут присутній. (Адже на мініатюрі зображений саме початок будівництва. На заснуванні споруди присутній князь Володимир з почетом, представник духовенства, дружина. Тому наявність обрядового супроводу цієї події є більш ніж вірогідною.)

В Україні (як зрештою і в багатьох інших народів Європи) будівництво ще донедавна, буквально мало не до наших днів, супроводжували звичаї та обряди, які називають будівельною обрядовістю. Особливо ритуальна відзначеність зведення житла (та й бага-

тьох інших будівель і споруд) мала місце під час заснування будівлі. В сучасну пору від цієї обрядової традиції в українців залишилися лише окремі фрагменти, пов'язані зі спорудженням приватної оселі як от покладання в яму під фундамент житлового будинку кількох монет, окроплення свяченою водою тощо. В часи, про які йде мова в літописі, будівельний ритуал був очевидно незмірно багатший і розвинутіший. На жаль ми не маємо писемних історичних джерел про цю ділянку народної культури українців у давнину. Можемо лише спиратися на легендарний матеріал зі Слов'янщини та багатьох інших європейських народів, який стосується заснування міст, замків, храмів, мостів, жител тощо. В них йдеться саме про ритуальну відзначеність початку будівництва, зокрема про будівельну жертву. Відомості про цей пласт культури європейських народів містяться в працях А. Афанасьєва [6, с. 85—86], Ф.С. Крауса [7, с. 22], Д. Зелєніна [8, с. 147—157] та ін. Можна сумніватися в існуванні у давні часи в наших предків саме людських жертвоприношень під час заснування будівель і міст, але не викликає сумнівів наявність обрядового супроводу початку будівництва. Етнографічні матеріали ХІХ — початку ХХІ століть засвідчують побутування в укра-

Іл. 1. Заснування міста Білгорода князем Володимиром Святославовичем у 990 році (Радзивилівська летопись: Текст. Исследование. Описание миниатюр. Отв. ред. М.В. Кукушкина. Санкт-Петербург: Глагол; Москва: Искусство, 1994. Кн. 1. Факсимильное воспроизведение памятника. С. 67, об.)

їнців та інших слов'янських народів будівельної жертви (кривавої (тваринної) і предметами) [9, с. 1—39, 10, с. 57—78, 11, с. 180—228], а також той факт, що під час заснування будівлі мали місце й інші менш примітні (але не менш важливі) обрядодії.

Метою будівельної жертви в українців (та інших слов'янських народів) було забезпечення господарів житла (до початку II тисячоліття н. е. — напівземлянкового (заглибленого в землю)) від гніву і шкідливої діяльності могутніх мешканців підземного потойбіччя — світу померлих за порушення їх спокою і меж володінь [11, с. 226—228]. Однак, як вже мовилося, ця умилювальна будівельна жертва була не єдиним важливим обрядовим чином під час заснування будівлі. Згідно з віруваннями людини родового суспільства (а кістяк будівельної обрядовості походить саме з тих часів), приступаючи до будь-якої важливої справи (весілля [12, с. 511—524], посівних робіт, збору врожаю [13, с. 172—203], будівництва житла [11, с. 301—302] тощо), слід заручитися підтримкою, покровительством покійних предків (або ж домовика, який є своєрідним етапом розвитку культу предків [14, с. 419—420]). Саме для цього їх в таких випадках запрошували, пригощали, вшановували і згодом відправляли назад у засвіти, сподіваючись на їх прихильність і сприяння. Отже спілкування з предками було двочленним — передбачало зустріч-проводи і мало універсальний характер [11, с. 301—302]. Відтак за логікою будівельної обрядовості на початку будівництва їх слід запросити, щоб «сприяли» мешканцям нової оселі.

Одним зі звичних способів запрошення предків в українців (а рівно ж і в інших слов'янських і неслов'янських народів Європи) було вивішування (виставляння) обрядового деревця (неодмінно живого, зеленого, часто прикрашеного, виготовленого переважно з лісового дерева, що добре простежується й на матеріалах традиційної весільної обрядовості [12, с. 517—519]). Однак в будівельній обрядовості, відомій із записів етнологів другої половини XIX — початку XXI століть, ми звикли його бачити зазвичай не на початку будівництва, а ближче до закінчення — на кроках новобудови і пов'язуємо із завершенням будівництва. (Вираз «квітка» в сучасну пору вживається, крім інших значень, для позначення урочистого закінчення робіт (в даному випадку — будівельних), завершення чогось). Але так було не

завжди. «Квітка» на кроках новобудови з'явилася досить пізно внаслідок еволюції житла, зокрема його вертикального розвитку (від напівземлянки до наземного) і конструкції даху (від сох з ключинами до крокв з бантинами і латами).

В народному житлобудівництві українців ще в XX столітті можна було спорадично натрапити на залишки давньої традиції (зауважимо, вже не усвідомлюваної самими етнофорами) виставляння сигналу-запрошення для предків саме на початку будівництва. В цьому випадку ми маємо справу також із трансформованим атрибутом. Найчастіше в XX ст. це був дерев'яний хрест (нерідко — складений з сирих паличок без застосування залізних цвяхів, натомість скріплений дерев'яним кілочком), прибраний зіллям, квітами, житніми колосками. Його застромляли здебільшого на місці покуті чи майбутнього стола. Очевидно первісно це було деревце або вершок живого деревця (сосни, ялинки тощо). Про це свідчить варіант обрядового деревця з Гуцульщини, зафіксований свого часу (наприкінці XIX ст.) Володимиром Шухевичем: вертикальну частину хреста увінчував зелений живий вершок смереки («[...] На такому місці (будівництва. — Р. С.) робить стельмах (майстер-будівельник. — Р. С.) перш усього хрест з малої смерічки, на котрій лишає лише верхівку, одну верству сучя (галузя) під верхом. Під тою верствою пробиває він трупіну, і закладає через ню лігма патичок. Такий хрест з верхівкою обвиває стельмах вовною, убирає зіллям, обкурює ладаном, покроплює сьвяченою водою, потім закопує його по середині місця, де має стати хата») [15, с. 88]. Крім того, зафіксовано ряд випадків, коли на початку будівництва застромлюють в землю десь неподалік покуті вершок зеленого дерева (найчастіше хвойного) [16, с. 270] або ж навіть гілку верби [11, с. 198].

Ну і нарешті про знахідки із Центрального Полісся (де, зауважимо, ще донедавна побутовало чимало архаїчних явищ народної культури) і Волині, виявлені під час польових етнографічних досліджень наприкінці XX — поч. XXI ст., які замикають коло і виявляють функцію деревця на згаданій мініатюрі з Радзівілівського літопису. Дозволимо собі процитувати зафіксований джерельний матеріал повністю без скорочень, оскільки його небагато. «Після закладки підвалин посеред хати закопували вершок з вишеньки. Він стояв з тиждень, а потім його забирали. [...] На крокву даху від сходу сонця прибивали цвяхом

вільце — квітку (вершок з вишні)» (с. Городещино Поліського р-ну Київської обл.) [17, арк. 58—59]. «Коли починають закладати — положили копейку, знадвору перед покуттям забивають кол (1—1,5 м висотою), до нього прибивають дошку, туди ставлять слоїка і туди ставили гілку кле-на (це щитається дерево Тройці) і квіти (гвоздіка, васильки, пижмо). Його заносили всередину і лишали біля покуті — він лишався під земляною присипкою» (с. Жеревпілля Іванківського р-ну Київської обл.) [18, арк. 58]. «Роблять хрестик, прив'язують до вішки — палки і застромлюють в землю біля покуті. Стоїть, поки зроблять хату. Потім прибивають його на вугли» (с. Богдани Вишгородського р-ну Київської обл.) [18, арк. 56]. «Коло східного стовпа вкопували жердину, а на жердину чіпляли хрест з дерева і рушник. Потім хрест прибивали на зруб» (с. Глібівка Вишгородського р-ну Київської обл.) [18, арк. 42]. Подібний звичай також відомий і на Волині: «[...] квітку ставили на тичку посередині [...]» (с. Мінківці Славутського р-ну Хмельницької обл.) [19, арк. 28].

Висновки. Підсумовуючи викладене, можна стверджувати, що на мініатюрі Радзівілівського літопису «Заснування міста Білгорода» зображене обрядове будівельне деревце в формі довгої тички-віхи, увінчаної зеленню і квітами. Подібна «квітка», застромлена в землю безпосередньо під стіною новобудови, спорадично побутувала в побуті українців подекуди ще навіть в ХХ ст. Вона відображає будівельну обрядовість, яка супроводжувала зведення давнього (напівземлянкового) житла. Адже будівництво «бурдею» (напівземлянки. — Р. С.) на Поділлі ще в ХІХ—ХХ ст. розпочиналося зі встановлення у викопаному в землі котловані сох — основи даху [20, с. 37]. Аналогічним способом українці Середньої Наддніпряни будували на початку ХХ ст. заглиблені в землю господарські будівлі для утримання тварин (овець, свиней): «викопає у землю штихів шість, та робить двері, та ставить дві сішки та сволочка, та на сволочка кладе дручечки, та тоді прикладає хмизом та соломою, та нагортає землею — то оце землянка» [21, с. 32]. Згодом з плином часу внаслідок вертикального розвитку житла (з напівземлянкового в наземне та поширення конструкції даху на кроквах) обрядове деревце (первісна міфологічна сутність якого під впливом християнства під-

лягла забуттю і трансформації) хронологічно змістилося з початку будівництва ближче до його завершення і так само за давньою усталеною традицією маркувало зведення конструкції даху без усвідомлення його обрядової функції. Отже на розглядуваній мініатюрі художник зобразив етнографічні обрядові реалії, актуальні на час її створення: обрядове будівельне деревце встановлювали на початку будівництва, звівши основу конструкції даху.

Розглянутий матеріал в черговий раз засвідчує значну наукову цінність мініатюр Радзівілівського літопису як історичного джерела, яке етнологи можуть використовувати для дослідження історії традиційно-побутової культури українського народу. (Зокрема, в нашому випадку засвідчена понад тисячолітня історія важливого атрибута традиційної будівельної обрядовості — будівельного деревця.) Також варто зазначити, що джерельний потенціал мініатюр ще не вичерпаний остаточно і вони чекають на прискіпливий історико-етнологічний аналіз народознавців.

1. *Мистецтво Київської Русі. Альбом.* Автор-упоряд. Ю.С. Асеев. Київ: Мистецтво, 1989. 60 с. + 247 іл.
2. Дяба Ю.Р., Бокало І.Ю. Міста та оборонні споруди в мініатюрах Радзівілівського літопису. *Current issues in research, conservation and restoration of historic fortification. Collection of scientific articles.* Chelm; Lviv, 2016. S. 73—85.
3. Архивовский А.В. *Древнерусские миниатюры как исторический источник.* Москва: Издание МГУ, 1944. 102 с.
4. Глушко М. *Генезис сухопутного транспорту в Україні (Культурно-історична проблема).* Львів, 2003. 448 с.: іл., карти.
5. *Радзівіловская летопись: Текст. Исследование. Описание миниатюр.* Отв. ред. М.В. Кукушкина. Санкт-Петербург: Глаголь; Москва: Искусство, 1994. Кн. 1. Факсимильное воспроизведение памятника. 528 с.
6. Афанасьев А. *Поэтические воззрения славян на природу: Опыт сравнительного изучения славянских преданий и верований в связи с мифологическими сказаниями других родственных народов.* Москва, 1868. Т. II. 793 с.
7. Kraus Fr.S. *Das Bauopfer bei den Südslaven. Mitteilungen der Anthropologischen in Wien,* 1887. Bd. XVII. S. 16—24.
8. Зеленин Д.К. *Тотемы-деревья в сказаниях и обрядах европейских народов. Зеленин Д.К. Избранные труды. Статьи по духовной культуре. 1934—1954.* Москва: Индрик, 2004. С. 145—206. (Традиционная духовная культура славян. Из истории изучения).

9. Bystron J.S. Studia nad zwyczajami ludowymi. 1. Zakładziny domów. *Rozprawy Akademii Umiejętności. Wydział Historyczno-Filozoficzny*. Serja II. Kraków, 1917. T. XXXV. S. 1—39.
10. Байбури́н А.К. *Жилище в обрядах и представлениях восточных славян*. Ленинград: Наука. Ленинградское отделение, 1983. 191 с.
11. Сілецький Р. *Традиційна будівельна обрядовість українців: монографія*. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2011. 428 с.
12. Сілецький Р. Весільне обрядове деревце в українців: функції та міфологічний зміст. *Народознавчі Зошити*. Львів, 2023. № 3. С. 511—524.
13. Кутельмах К. Поминальні мотиви в календарній обрядовості поліщуків. *Полісся України: матеріали історико-етнографічного дослідження*. Львів: Інститут народознавства НАН України, 1997. Вип. 1. *Київське Полісся. 1994*. С. 172—203.
14. Галайчук В. *Традиційні демонологічні уявлення українців про домашніх духів: монографія*. Львів, 2021. 452 с.
15. Шухевич В. *Гуцульщина*. Ч. 1. *Матеріали до українсько-руської етнології*. Львів, 1899. Т. II. 145 с.: іл.
16. Радович Р. *Народна архітектура Старосамбірщини XIX — першої половини XX ст. (Житлово-господарський комплекс)*. Київ, 2015. 351 с.
17. *Архів Інституту народознавства НАН України (далі — Архів ІН НАН України)*. Ф. 1. Оп. 2. Спр. 410а. Арк. 2—209.
18. *Архів ІН НАН України*. Ф. 1. Оп. 2. Спр. 444а. Арк. 37—68.
19. *Архів Львівського національного університету імені Івана Франка*. Ф. 119. Оп. 17. Спр. 206-Е. 32 арк.
20. Косміна Т.В. *Сільське житло Поділля. Кінець XIX—XX ст. Історико-етнологічне дослідження*. Київ: Наукова думка. 1980. 191 с.
21. Кримський Аг. *Звинигородщина. Шевченкова батьківщина з погляду етнографічного та діалектологічного*. Київ, 1930. Част. I: Побутово-фольклористичні тексти. 436 с.
22. *duction of the monument*). St. Petersburg: Verb; Moscow: Art [in Russian].
- Afanasyev, A. (1868). *Poetic views of the Slavs on nature: An experience of a comparative study of Slavic traditions and beliefs in connection with the mythological legends of other kindred peoples* (Vol. II). Moscow [in Russian].
- Kraus, Fr.S. (1887). *Das Bauopfer bei den Sudslaven. Mittheilungen der Anthropologischen in Wien* (Vol. XVII, pp. 16—24) [in German].
- Zelenin, D.K. (2004). Tree totems in legends and rituals of European peoples. In *Zelenin, D.K. Selected Works. Articles on spiritual culture. 1934—1954. (Traditional spiritual culture of the Slavs. From the history of the study)* (Pp. 145—206). Moscow: Indrik [in Russian].
- Bystron J.S. (1917). *Studies on folk customs. 1. Household establishments. Trials of the Academy of Skills. Faculty of History and Philosophy. Series I* (Vol. XXXV, pp. 1. Krakow [in Polish].
- Baiburin, A.K. (1983). *Dwelling in the rituals and ideas of the Eastern Slavs*. Leningrad: Science. Leningrad branch [in Russian].
- Siletskyi, R. (2011). *Traditional building rituals of Ukrainians: a monograph*. Lviv: LNU named after Ivan Franko [in Ukrainian].
- Siletskyi, R. (2023). Wedding ceremony tree among Ukrainians: functions and mythological meaning. *Ethnological Notebooks*, 3, 511—524 [in Ukrainian].
- Kutelmah, K. (1997). Commemorative motifs in the Polish pike calendar ritual. *Polissia of Ukraine: materials of historical and ethnographic research. Kyiv Polissia. 1994* (Vol. 1, pp. 172—203). Lviv: Institute of Folklore of the National Academy of Sciences of Ukraine [in Ukrainian].
- Galaichuk, V. (2021). *Traditional demonological ideas of Ukrainians about household spirits: a monograph*. Lviv [in Ukrainian].
- Shukhevich, V. (1899). *Hutsulshchyna (Part 1). Materials for Ukrainian-Russian ethnology* (Vol. II). Lviv [in Ukrainian].
- Radovych, R. (2015). *Folk architecture of the Staro Sambir region of the 19th and first half of the 20th centuries. (Housing complex)*. Kyiv [in Ukrainian].
- Archive of the Institute of Ethnology of the National Academy of Sciences of Ukraine (hereinafter — the National Archives of the National Academy of Sciences of Ukraine)*. F. 1. Op. 2. Ref. 410a. Ark. 2—209 [in Ukrainian].
- Archive of National Academy of Sciences of Ukraine*. F. 1. Op. 2. Ref. 444a. Ark. 37—68 [in Ukrainian].
- Archive of Ivan Franko National University of Lviv*. F. 119. Op. 17. Case 206-E [in Ukrainian].
- Kosmina, T.V. (1980). *Rural housing of Podillia. The end of the 19th and 20th centuries. Historical and ethnological research*. Kyiv: Scientific opinion [in Ukrainian].
- Krymskiy, Ag. (1930). *Zvynigorod region. Shevchenko's homeland in terms of ethnographic and dialectological household folklore texts (Part 1)*. Kyiv [in Ukrainian].

REFERENCES

Aseyev, Yu.S. (Ed.). (1989). *Art of Kyiv Rus. Album*. Kyiv: Art in Ukrainian].

Dyba, Yu.R., Bokalo, I.Yu. (2016). Cities and defensive structures in miniatures of the Radziviliv Chronicle. *Current issues in research, conservation and restoration of historic fortification. Collection of scientific articles* (Pp. 73—85). Chelm; Lviv [in Ukrainian].

Arkhikhovskiy, A.V. (1944). *Old Russian miniatures as a historical source*. Moscow: Moscow State University [in Russian].

Glushko, M. (2003). *Genesis of land transport in Ukraine (Cultural and historical problem)*. Lviv [in Ukrainian].

Kukushkina, M.V. (Ed.). (1994). *Radzivilov Chronicle: Text Study. Description of miniatures (Book 1: Facsimile repro-*